

Trudno uwierzyć, że w miejscu obecnych ruin stał niegdyś potężny zamek z wysoką wieżą, otoczony murami. Nie przetrwał długo. Zniszczyli go sami torunianie w połowie XV w.

■ Z dziejów zamku

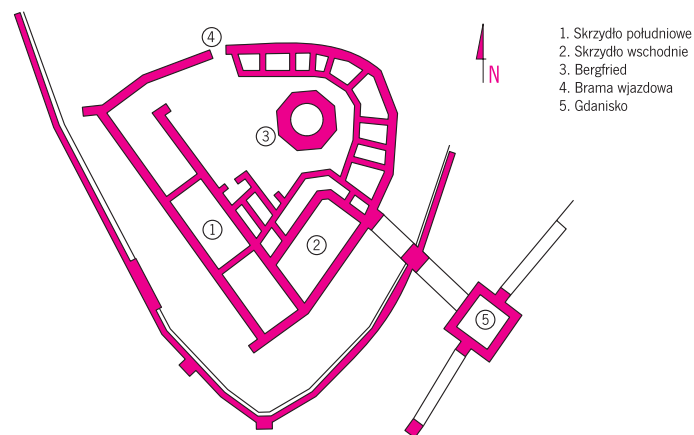
Na początku XIII w. Krzyżacy osiedlili się około 10 km na północ od dzisiejszego Torunia, organizując tam osadę obronną – za wieżę miał im służyć rozłożysty dąb, wokół którego założono obóz. Ze względu na zalewanie przez rzekę konieczne stało się przeniesienie siedziby na wyżej położone miejsce. Zakonnicy wybrali dawny gród słowiański Postolsko, po którym zamek odziedziczył nietypowy, nieregularny kształt podkowy (przypuszcza się, że pierwotnie gród był pełnym owalem, jednak jego część osunęła się do Wisły). Około 1233 r. powstała tu drewniano-ziemna warownia, której umocnienia zaczęto z czasem wymieniać na murowane. Ostatecznie jej budowę zakończono pod koniec XIV w. Założenie składało się z zamku konwentualnego z wysoką wieżą i masywnym gdaniskiem (wieżą latrynową) oraz dwóch przedzamczy. W 1410 r., po przegranej bitwie pod Grunwaldem, Krzyżacy długo nie poddawali się polskiemu wojsku. W końcu skapitulowali, a rządy w zamku objęła królewska załoga pod dowództwem Wincentego z Granowa.

Wincenty z Granowa wkrótce po przybyciu do Torunia zmarł, prawdopodobnie otruty przez niechętnych Polakom toruńskich mieszczan. Co ciekawe, 17 lat później król Władysław Jagiełło ożenił się z wdową po Wincentym, Elżbietą.

Torunianie szybko powrócili pod opiekę Krzyżaków, a wojska zakonu przystąpiły do oblężenia zamku, które zakończyło się wraz z zawarciem I pokoju toruńskiego w 1411 r. objęciem warowni przez komtura Eberhardta Hallenfelsa. W 1454 r. Związek Pruski rozpoczął oblężenie obiektu i ostatecznie przejął go od braci zakonnych. Po otwarciu bram na zamek wtargnęła tłuszcza rzemieślników i mieszczan, którzy zaczęli grabić wszelkie dobra, a przy okazji, prawdopodobnie przez przypadek, wysadzili wieżę główną. Ta, waląc się, zniszczyła część budynków zamkowych. Toruńska

Rada Miejska, nie chcąc dopuścić, aby ponownie polski czy jakikolwiek garnizon wojskowy kontrolował miasto, wydała polecenie rozbiórki pozostałych murów. Ocalały jedynie gdanisko, szpital i fragmenty murów.

Już wkrótce okazało się, że była to pochopna decyzja, ponieważ w systemie obronnym miasta powstała luka. Próbowano ją wypełnić,

budując Dwór Bractwa św. Jerzego, a w XVII w. nowożytnie fortyfikacje bastionowe.

W XX w. zapomnianym i zaniedbanym fragmentem miasta zajęli się archeolodzy i konserwatorzy. Odświeżono zachowane fragmenty murów, a także przygotowano sale wystawowe w lochach i gdanisku.

■ Zwiedzanie

W sezonie po zamku oprowadzają przewodnicy w krzyżackich tunikach, a na gości czeka wiele atrakcji. Na ekspozycję w lochach składają się głównie fragmenty odkopanej kamieniarki, elementy uzbrojenia należące do bractwa rycerskiego oraz makieta zamku eksponowana w dawnym gdanisku. Dodatkową atrakcją jest możliwość strzelania z łuku i kuszy oraz wybicia krzyżackiej monety.

Informacje praktyczne:

- **Centrum Kultury Zamek Krzyżacki**, ul. Przedzamcze 3, 87-100 Toruń, tel. 056 621 03 35, 056 621 08 89, centrum@zamek.torun.pl, www.zamek.torun.pl
- **Godziny otwarcia:** III–X 10.00–18.00 (pn.–nd.), XI–II 10.00–16.00 (pn.–nd.)

Kalendarium

około 1233 r.

powstanie pierwszej, drewniano-ziemnej warowni

XIII–XIV w.

wzniesienie murowanego zamku

1410 r.

zajęcie warowni przez Polaków

1454 r.

przejęcie zamku, a następnie rozebranie go przez toruńskich mieszczan

XVII w.

wzniesienie fortyfikacji bastionowych w miejscu warowni

XX w.

odrestaurowanie pozostałości zamku i udostępnienie ich turystom

Na lewym, zdrzewionym brzegu Wisły zachowały się obszerne ruiny zamku królewskiego Dybów. Dopiero z bliska widać ich imponujące rozmiary.

■ Z dziejów zamku

Zamek wzniesiono w 1. ćwierci XV w. z inicjatywy Władysława Jagiełły. Obiekt pełnił funkcję strażnicy, usytuowanej przy granicy polsko-krzyżackiej. Kontrolowano z niej przeprawę przez Wisłę, a także poczynania Krzyżaków w Toruniu. Już w 1456 r. zamek stał się siedzibą starostów królewskich.

W 1454 r. przebywający na zamku król Kazimierz Jagiellończyk wydał Statuty nieszawskie, gwarantujące szlachcie nowe przywileje.

Założenie zamkowe, zbudowane z cegły, obejmowało trzykondygnacyjny dom mieszkalny, solidne mury obronne oraz wieżę bramną. Całość otaczała fosa, zasilana wodą z rzeki. Z czasem przy zamku rozwinęła się osada (Nieszawa), która konkurowała z bogatym Toruniem. Zamek został poważnie uszkodzony już w XV w., podczas wojen Polski z zakonem krzyżackim. Później, w 2. połowie XVII i na początku XVIII w., szturmowali go Szwedzi. Dzieła zniszczenia dopełniły w 1813 r. wojujące ze sobą wojska rosyjskie i napoleońskie. Interesującym epizodem była trwająca prawie trzy miesiące obrona 40 żołnierzy francuskich przed nacierającymi Rosjanami. Skapitulowali dopiero wówczas, gdy padł Toruń.

Od przeszło 200 lat zamek pozostaje ruiną. Do naszych czasów zachowały się imponujące mury obwodowe oraz fragmenty narożnych wieżyczek, wieży bramnej i ścian domu mieszkalnego.

W 2008 r. władze Torunia podjęły decyzję o zagospodarowaniu ruin zamku oraz jego najbliższego otoczenia.

■ Zwiedzanie

Teren jest ogólnie dostępny. Podczas zwiedzania ruin należy zachować szczególną ostrożność.

Na wysokim cyplu nad rzeką Drwęcą już z daleka widać czerwone mury zamku w Golubiu, mieście połączonym w jeden organizm z konkurencyjnym niegdyś Dobrzyńiem. Wzniesiony przed wiekami przez Krzyżaków golubski zamek kojarzony jest dziś głównie z dwiema postaciami: królową Anną Wazówną i kustoszem Zygmuntem Kwiatkowskim.

■ Z dziejów zamku

Gdy Zakon Najświętszej Marii Panny przybył około 1231 r. nad brzeg Drwęcy, na cyplu od trzech wieków istniał już gród obronny. Krzyżacy docenili jego doskonałe położenie i pod koniec XIII w. na jego miejscu wzniesli drewniano-ziemną warownię. Pierwszy zarządzający nią komtur, Herman, na początku XIV stulecia rozpoczął wznoszenie murowanego zamku, którego budowę kontynuował jego następca, Konrad von Sack. W efekcie do 1330 r. powstał czteroskrzydłowy zamek na planie kwadratu, z wewnętrznym dziedzińcem i nigdy nieukończoną wieżą główną w południowo-zachodnim narożniku. Był to typowy dla Krzyżaków zamek-klasztor, nazywany też zamkiem konwentualnym. Pierwsze piętro mieściło: kaplicę Św. Krzyża, refektarz (jadalnię), kapitułarz (salę narad i modlitwy), dormitorium (sypialnię), infirmerię (szpital) oraz komnatę komtura. Skrzydło północne połączone było krótkim gankiem z gdańskim (danskerem), czyli wieżą latrynową. Dostępu do zamku broniło dodatkowo ufortyfikowane gospodarcze przedzamcze. O doskonałych walorach obronnych obiektu świadczy fakt, że aż trzykrotnie oblegały go, bezskutecznie, wojska Władysława Łokietka. Dopiero osłabienie ducha załogi oraz uszczuplenie jej stanu liczebnego po klęsce grunwaldzkiej przyczyniło się do zajęcia warowni w 1410 r. przez

Kalendarium

1231 r.

zdobycie obronnego grodu przez Krzyżaków

lata 1293–1295

wzniesienie ziemno-drewnianej warowni

około 1300–1330

budowa murowanego zamku-klasztoru, rozpoczęta przez komtura Hermana

lata 1329–1333

bezsukteczne próby zdobycia zamku przez Władysława Łokietka

lato 1410 r.

zdobycie twierdzy przez wojska Władysława Jagiełły

październik 1410 r.

odbicie zamku przez Zakon Kawalerów Mieczowych z Inflant

21 sierpnia 1422 r.

odzyskanie warowni przez Polskę w wyniku tzw. wojny golubskiej

koniec 1422 r.

zamek powraca w ręce Krzyżaków

1426 r.

gruntowny remont obiektu

1454 r.

zdobycie Golubia przez Związek Pruski i przekazanie królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi

1466 r.

na mocy II pokoju toruńskiego Golub włączony do Polski; zamek siedzibą starostów

Zobacz koniecznie

- elementy wieży bramnej i narożnych wieżyczek
- dziki brzeg Wisły

Kalendarium

około 1425 r.

podjęcie budowy zamku

1456 r.

zamek pełnił funkcję komory celnej i siedziby starosty królewskiego

1656 r.

podpalenie warowni przez Szwedów

1703 r.

ostrzał artyleryjski z Torunia poważnie niszczy zamkowe mury

XVIII w.

zaadaptowanie zachowanych pomieszczeń zamkowych na gorzelnię

1848 r.

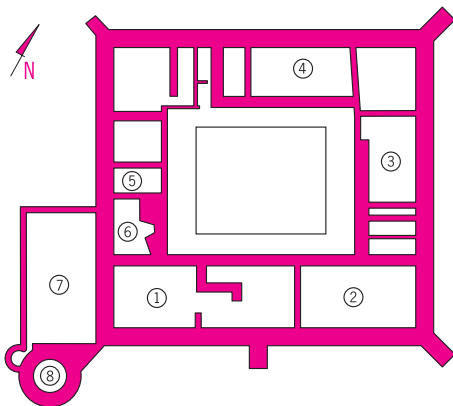
ruiny zamku włączone w nowożytny fort, do 1954 r. użytkowany przez wojsko

lata 1998–2000

prace archeologiczne

2008 r.

decyzja o zagospodarowaniu terenu wokół ruin

1. Kapitularz
2. Kaplica
3. Refektarz
4. Dormitorium
5. Brama
6. Komnata komtura
7. Pałacik Anny Wazówny
8. Baszta

Władysław Jagiełłę, który nadał Golub rycerzowi Niemście ze Szczytnik. Niedługo później, bo w październiku tego samego roku, Golub został odbity przez krzyżackiego sojusznika, Zakon Kawalerów Mieczowych z Inflant.

W trakcie wojny, zwanej golubską, która wybuchła w 1422 r., zamek ponownie znalazł się w polskich rękach. Śmierć w walce poniosło 50 braci zakonnych, w tym komtur. Tym razem nie udało się uniknąć zniszczeń.

Od ognia artyleryjskiego najbardziej ucierpiało przedzamcze. Jeszcze pod koniec tego samego roku Golub odbili jednak Krzyżacy, którzy z kolei w 1454 r. poddali się prawie bez walki Związkowi Pruskiemu, ten zaś przekazał warownię i miasto królowi Kazimierzowi Jagiellończykowi. II pokój toruński (1466 r.) ostatecznie przyznał prawo do zarządzania Golubiem królowi polskiemu, który przeznaczył zamek na siedzibę starostów.

Pierwsza poważna przebudowa surowego średniowiecznego zamku na wygodną rezydencję nastąpiła z inicjatywy króla Zygmunta Starego w 1511 r. Jednak na poły późnorennesansową szatę obiekt zawdzięcza siostrze Zygmunta III, królownie Annie Wazównie. W latach 1616–1623 przebudowała ona zamek na pałac godzinny królewskiej rodziny.

Anna była ponoć tak bardzo związana z Golubiem, że do dziś, już jako duch, nawiedza zamkowe mury. Można się o tym przekonać podczas balu sylwestrowego, gdy królowna razem z gośćmi wita Nowy Rok.

Wazówna nie dożyła, na swoje szczęście, najazdu na Golub w 1625 r. wojsk szwedzkich, które poważnie uszkodziły jej ulubioną siedzibę.

Co ciekawe, po Annie Wazównie aż do 1644 r. na zamku rezydowały kobiety z królewskiego rodu: Konstancja Austriaczka (żona Zygmunta III), Anna Katarzyna (jej córka) oraz Cecylia Renata (żona Władysława IV).

Nie tylko oddziały szwedzkie, ale także inne wojska kilkakrotnie zdobywały i niszczyły zamek, pozostający w rękach kolejnych magnackich rodów: Szczawińskich, Lubomirskich, Grudzińskich, małżeństwa Denhoffów i Wesselów. Obiekt ucierpiał najpierw w 1655 r. w czasie potopu, później na początku XVIII w. podczas III wojny północnej oraz w 2. połowie tego stulecia w trakcie wojny siedmioletniej.

W wyniku pierwszego rozbioru Polski w 1772 r., Golub znalazł się w granicach państwa pruskiego, a zamek przeznaczono na siedzibę urzędów. Później pełnił funkcje między innymi napoleońskiego lazaretu, więzienia, a wreszcie wiejskiej szkoły. Jednak nie ludzie przyczynili się do zrujnowania dawnej krzyżackiej siedziby, a dwa potężne huragany z 1842 i 1867 r., podczas których runęła część pięknej attyki, a także stropy. Dopiero początek XX w. przyniósł szansę na uratowanie zamku, gdy sam cesarz Wilhelm II nakazał jego remont. Wybuch I wojny światowej przerwał prace, do których powrócono już w wolnej Polsce, urządzając na zamku muzeum regionalne. Podczas II wojny światowej w warowni zorganizowano obóz szkoleniowy dla niemieckiej młodzieży.

W okresie powojennym odbudowano zamek i w 1967 r. uruchomiono w nim Muzeum Regionalne PTTK z domem wycieczkowym.

■ Zwiedzanie

Na parterze udostępniono do zwiedzania salę z wystawą etnograficzną oraz izbę tortur.

Odwiedzając Golub, warto zwrócić uwagę na tzw. końskie schody – to pamiątka z czasów średniowiecza, gdy po szerokich stopniach wjeżdżano konno na wyższe kondygnacje krzyżackiej warowni. Wchodzi się nimi na malownicze krużganki, które z kolei prowadzą do kilku pomieszczeń udostępnionych do zwiedzania. W dawnym refektarzu dzisiaj można zobaczyć kolekcję broni średniowiecznej, w kaplicy warto natomiast zwrócić uwagę na zachowaną oryginalną gotycką

Zobacz koniecznie

- Wielki Międzynarodowy Turniej Rycerski im. Zygmunta Kwiatkowskiego
- końskie schody
- niszę, w której stało łóżko królowy Anny
- portret Anny Wazówny

1511 r.

remont warowni

lata 1616–1623

zamek siedzibą królowy Anny Wazówny; przebudowa warowni na renesansową rezydencję

lata 1645–1883

wielokrotne zmiany właścicieli i przeznaczenia zamku

lata 1903 i 1918–1939

prace remontowe

lata 1941–1944

Golub siedzibą Hitlerjugend

1945 r.

poważne uszkodzenie obiektu

lata 1947–1953

remont zamku

1967 r.

otwarcie Muzeum Regionalnego PTTK z domem wycieczkowym

1976 r.

pierwsza edycja Wielkiego Międzynarodowego Turnieju Rycerskiego

kamieniarkę. W dawnym kapitularku, gdzie przechodzi się przez infirmerię, podziwiać dziś można portret Anny Wazówny oraz wnękę, w której niegdyś stało jej łożo (ponoć ma moc spełniania wypowiedzianych w nim życzeń). Nad wejściem znajduje się portret nieżyjącego już kustosa zamku Zygmunta Kwiatkowskiego. Wstęp płatny.

■ Najciekawsze imprezy

Golub-Dobrzyń słynie w Polsce i na świecie dzięki pomysłom kustosa Zygmunta Kwiatkowskiego. Trudno w to uwierzyć, ale właśnie w czasach PRL odbył się tu pierwszy Wielki Międzynarodowy Turniej Rycerski, od tego czasu corocznie organizowany na zamku. Imprezę otwiera powitanie przybyłych z Polski i Europy drużyn rycerskich. W kolejnych dniach uczestnicy zmagają się w turnieju łuczniczym, walkach konnych i pieszych oraz podejmują szturm na zamek. Publiczność szczególnie chętnie ogląda walki pokazowe drużyn oraz prezentację sprawności rycerzy nawlekających chusteczkę na włócznię czy walczących z drewnianym „saraceniem”. Dodatkowymi atrakcjami są zabawy plebejskie z udziałem publiczności.

Informacje praktyczne

- **Zamek Golubski**, ul. PTTK, 87-400 Golub-Dobrzyń, tel. 056 683 24 66, e-mail: zamek@zamekgolub.pl, www.zamekgolub.pl
- **Godziny otwarcia:** V–IX 9.00–19.00 (pn.–nd.), X–IV 9.00–16.00 (pn.–nd.)
- **Wybrane imprezy:** Wielki Międzynarodowy Turniej Rycerski im. Zygmunta Kwiatkowskiego – lipiec
- **Noclegi i restauracje:** hotel i dom turysty na zamku, ul. PTTK, 87-400 Golub-Dobrzyń, tel. 056 683 24 66, zamek@zamekgolub.pl, www.zamekgolub.pl; restauracja na zamku, ul. PTTK, 87-400 Golub-Dobrzyń, tel. 056 683 50 50, zamek@zamekgolub.pl, www.zamekgolub.pl

Położony na skraju miasteczka krzyżacki zamek, mimo że od 200 lat stoi w ruinie, do dziś imponuje rozmiarami. Przez miłośników średniowiecznej architektury zaliczany jest do grona najbardziej malowniczych obiektów, jakie zachowały się na ziemi chełmińskiej.

■ Z dziejów zamku

Potężny zamek z czerwonej cegły jest znakiem rozpoznawczym Radzyna Chełmińskiego, niedużego miasteczka, leżącego przed wiekami w granicach państwa krzyżackiego. Usytuowana na sztucznym wzniesieniu warownia jest wyjątkowo malownicza, a mimo upływu wieków nie straciła swojego pierwotnego, surowego charakteru. Do dziś stanowi jeden z najlepszych przykładów architektury krzyżackiej ze szczytowego okresu jej rozwoju. Nic zatem dziwnego, że już dawno odkryli ją fotograficy, dzięki którym jej zdjęcia można podziwiać w niemal każdym przewodniku i albumie.

Zanim ziemia chełmińska znalazła się we władaniu Krzyżaków, istniał w tym miejscu gród wojewody mazowieckiego, Krystyna. Po jego śmierci synowie sprzedali gród biskupowi pruskiemu, Chrystianowi. W 1231 r. dobra biskupa przeszły na własność zakonu krzyżackiego. Prawdopodobnie pod koniec XIII lub na początku XIV w. Krzyżacy na przesmyku między dwoma jeziorami wzniesli murowany zamek konwentualny, czyli typowy zamek-klasztor. W 1329 r. odbył się w nim wielki zjazd duchowieństwa i rycerstwa ziemi chełmińskiej, a wziął w nim udział wielki mistrz krzyżacki Werner von Olsen. Założenie składało się z czterech skrzydeł z niewielkim dziedzińcem, potężnej ośmiobocznej wieży oraz czterech wież kwadratowych w narożnikach. Wewnętrzny dziedziniec obiegały drewniane krużganki. Ośmioboczna wieża, usytuowana od północnego wschodu, stanowiła miejsce ostatecznej obrony (tzw. refugium). Zamek pełnił

Kalendarium

XIII/XIV w.

budowa murowanego zamku konwentualnego

1329 r.

zjazd duchowieństwa i rycerstwa krzyżackiego ziemi chełmińskiej

wrzesień 1410 r.

zdobycie zamku przez wojska polskie dowodzone przez króla Władysława Jagiełłę

1411 r.

obiekt ponownie w rękach Krzyżaków

1466 r.

Radzyń Chełmiński w granicach Polski; zamek siedzibą starostów

1628 r.

zniszczenie warowni przez wojska szwedzkie

1772 r.

urządzenie na zamku biur przez pruskie władze

początek XIX w.

powolny upadek obiektu

XIX/XX w.

przeprowadzenie na zamku prac konserwatorskich i udostępnienie zwiedzającym